

Костицький М. В. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>

Державницько-політичні погляди в універсалістській системі світогляду Піфагора

Метою статті є запровадження (чи повернення) в науковий обіг інформації про призабутого універсального античного мислителя, філософа і мудреця Піфагора. Він був тим, з кого почалися європейська філософія, наука, культурологія, музикознавство тощо. У цілісному вченні мислителя важливим є акцент на державницьких і політичних поглядах, які стали підґрунтям для їх розвитку іншими античними філософами й мудрецьми. **Методологічною основою** статті є математична та логічна методологія. **Науковою новизною** є те, що автор уперше вчення та світогляд Піфагора розглядає як цілісність (навіть не мозаїку), у якій нерозривно представлені державницькі й політичні погляди мислителя. Вітчизняні й іноземні науковці обходять постать Піфагора та його вчення, замовчують або згадують кількома реченнями (іноді – на декількох сторінках). Винятком можна вважати монографію та наукові статті професора Сергія Меленка. **Висновки.** На нашу думку, спадщину Піфагора необхідно дослідити цілісно (чи хоча б комплексно) і повернути це ім'я в історію філософії, історію філософії права, історію науки загалом.

Ключові слова: Піфагор; піфагорійська община; акузматика; математика; космологія; душа; піфагорійська етика; державний устрій; політичний устрій.

Вступ

Зміст статті є актуальним, оскільки в історію філософії, історію філософії права та історію науки повертається ім'я призабутого чи не об'єктивно оціненого мудреця, мислителя та філософа Піфагора. Він і його вчення є підґрунтям (теоретичним, методологічним) для європейської філософії та науки взагалі. Це він 2,5 тис. років тому започаткував математику як науку, астрономію, фізику, музикознавство, педагогіку, етику тощо. Його ідеї розвивали Платон, Арістотель, Геракліт, Демокріт та інші античні мислителі.

Піфагор повинен повернути собі належне місце в європейській культурі та науці, стати *persona grata*. Аналіз української та зарубіжної літератури свідчить про недостатню увагу до постаті мудреця та його вчення (MacRis, 2013; Kerferd, 2009; Zhmud, 2018).

Мета і завданням дослідження

Метою і завданням дослідження, яке передувало написанню цієї статті, є бажання повернутися до джерел європейської філософії та науки, прослідкувати зв'язок Сходу і Заходу, побачити, як східна мудрість, що актуальна нині в контексті загального синтезу знання, давала перші паростки на землі Стародавньої Еллади, а пізніше, вже як нове знання, дійшла як естафета до сьогодення.

Виклад основного матеріалу

Кінець XX – початок XXI століть ознаменувався всезагальним синтезом філософії, науки, техніки, культури, релігії. Є думка, що людство, пройшовши шлях у 2,5 тис. років через

диференціацію знань в Арістотеля, Рене Декарта, монопольне панування матеріалізму й позитивізму, з середини XIX ст. знову повертається до цілісності й універсальності в пізнанні та знанні. Упродовж цього періоду були спроби добитися синтезу в пізнанні, зроблені Якобом Бьоме, Емануелем Сведенборгом, Оленою Блаватською, Рудольфом Штайнером. Але оскільки йшлося з одного боку про синтез релігії, а з іншого – філософії та науки, то такі спроби відкидали і теологи, і філософи, і науковці. Ініціаторів такого синтетичного підходу клеймили титулами «шарлатани», «фальсифікатори», «махінатори» тощо. Не тільки загал, але й видатні особистості (в інтелектуальному сенсі) не були готові зрозуміти цих подвижників, можливо тому, що Я. Бьоме пропонував синтез на підставі містики, Е. Сведенборг, О. Блавацька – теософії, Р. Штейнер – антропософії. Першу ж успішно сприйнятту спробу новітнього синтезу зробив Володимир Вернадський на початку XX ст., вийшовши в науковий світ з ідеєю теорії ноосфери (як сфери розуму) (Vernadskyi, 2004). Упродовж століття після нього ідея новітнього синтезу була підхоплена; її прихильниками стали науковці з різних сфер знання (Ovchinnikov, 1988; Budko, 2005; Kaufman, 1997). Не стали в опозицію й теологи. Отже, синтез має своє продовження. Таким чином однозначно цікаво простежити генезис: від кого та як усе почалося?

Пізнання світу впродовж історії, як відомо, носило міфологічний, релігійний (теологічний), філософський і, нарешті, науковий характер. В історичний період (від межі IV–III тисячоліття до н.е.) пізнання давало цілісне знання протягом

майже трьох тисячоліть. Була ще й специфіка знання на Сході (Індія, Єгипет, Месопотамія) та на Заході (Давня Греція, пізніше – Рим). І тим, хто перекинув міст між східною і західною мудрістю, був давньогрецький філософ Піфагор. Особа ця напівлегендарна. Певно, і його біографія, діяльність і вчення передані нам у спотвореному, а часом й у сфальсифікованому вигляді. Слід згадати відомості про його походження, народження, життя і смерть. Він то самосець (з острова Самос), то фінікієць, то сірієць, то террентієць (з м. Террента в Італії). Народився він у Фінікії чи на острові Самос, чи в місті Регія (Італія) 576, 570 чи 580 році до н.е. Про те, що Піфагор не міфічна або легендарна фігура, свідчать записи про нього в Геродота, Діогена Лаертського, Піфагорія, Арістотеля, Платона, Ісократі, Прокла, Іпполіта, Діодора Сицилійського, Секста Емпірика, Ямвлиха та ін. Писав про Піфагора як реальну особу в «Лекціях по історії філософії» Г. В. Ф. Геґель. Аналізували погляди й вчення Піфагора такі авторитети в історії філософії, як П. Г. Редькін, С. М. Трубецький, Є. М. Трубецький, Ж.-П. Вернан, П. Юркевич, О. Ф. Лосєв та ін. Водночас слід зазначити «обітницю мовчанки» чи мізерну увагу до Піфагора в новітній філософії та її прикладних галузях (етиці, філософії права, соціології) (Kaufman, 1997; Slipro, 2009; Popkin, & Stroll, 1994; Radbruch, 1999).

Як свідчить історія, від Піфагора отримала імпульс сучасна європейська математика та її галузі, астрономія й космологія, політологія та юриспруденція, філософія і теологія, педагогіка та психологія, антропологія та дієтологія, граматики, поетика й риторика, практична соціологія та етика, естетика й музикознавство. Крім цього, Піфагор вніс чимало нового в теорію фізичної культури та спорту (є гіпотеза, що він був чемпіоном Олімпійських ігор), астрологію, нумерологію, езотеричну теорію й практику. Це він довів, що Земля має форму кулі, що вона обертається навколо центрального вогню (Сонця). Піфагор стверджував ідею існування безсмертності душі та існування метапсихозу (переселення душ). І це далеко не повний перелік інтересів і відкриттів Піфагора. Сучасній людині майже неможливо досягнути генію Піфагора та його далекоглядність, оскільки його доробок та ідеї є значущими та доцільними навіть через 2,5 тисячоліття. Його слід вважати мудрецем і генієм, від якого чи завдяки зусиллям якого розвинулися десятки наук і вчень. Це він за п'ятсот років до Йешу Амашиї (Ісуса з Назарета) проголосив про вселенську всеохоплюючу божественну любов, через яку прийде спасіння, всезагальним універсальним принципом буття. Таємну частину (езотеричну) вчення Піфагора використовували різні таємні організації та

спільноти: тамплієри, альбігойці, розенкрейцери, ілюмінати та, звичайно, масони.

Слід зазначити, що, на відміну від попередників і наступників, Піфагора можна вважати в філософії, науці, теології, культурі єдиним універсалістом, цілісником і системником (Sider, & Obbink, 2013; O'Meara, 2004). Так, його попередники (дехто записує декого з них у вчителі Піфагора – Фалеса (Талеса), Анаксимандра), навчали про першопочатки, з домінуючих елементів яких усе починалося (землю, воду, вогонь, повітря), чи не як про єдиний початок, першопочаток, принцип. В Анаксимандра, наприклад, це – апейрон, космотвірний першо-елемент, що не має початку й закінчення. Тобто, у них йшлося про якісь фрагменти, напрямки, аспекти, але не про знання і про пізнання загалом. Наступники Піфагора (Платон, Арістотель, Демокріт та ін.) звичайно, використали творчу спадщину мудреця. Але не всі зрозуміли (чи не захотіли зрозуміти), дещо замовчували, а дещо і спотворили. Показовими є в цьому плані міркування Арістотеля, висловлені в «Метафізиці». Він зауважував, що піфагорійці оголосили речі такими числами, з яких складаються речі. Вони з чисел роблять природні тіла (Aristotel, 1976).

Такі міркування в античну епоху були непоодинокі. Але їх вже тоді спростувала Теано, знаменита жінка, філософ, учениця та дружина Піфагора. У трактаті «Про благочестя» вона писала, що багато еллінів, як їй відомо, думають, що Піфагор стверджував, що все народжується з числа, але такі міркування викликають здивування: яким чином те, що навіть не існує, мислиться таким, що породжує. Між тим, він (Піфагор – М.К.) зауважував, що все виникає не із числа, а, відповідно, згідно з числом, оскільки в числі – повний порядок, у причетності до якого в обчислюваних речах встановлюється щось першим, другим тощо (Lebedev, 1989).

Критика Піфагора, пов'язана з нерозумінням, існувала й пізніше. Так, кардинал, філософ, відомий вчений і багатогранний культурний діяч Миколай Кузанський зауважував, що єдність, рівність і зв'язок є одним і тим самим; це не є потрібна єдність, якій Піфагор вчив поклонятися. Навряд чи єдність є рівність, а рівність є зв'язок, а загалом це одне й те саме. Ці поняття пов'язані між собою, і можна прийняти позицію Піфагора про їхню потрібну єдність, а не про тотожність цих понять за Кузанським. Ще жорсткіше писав про Піфагора Френсіс Бекон, називаючи його «основоположником марновірства», за спотворення філософії, додаючи їй забобонів чи теології, від чого та зазнавала величезного зла.

Історія спростувала такі міркування. Сьогодні не лише філософія контактує та інтегрується з теологією; це можна прослідкувати в теософії, конкретних галузевих науках (включно з

теоретичною фізикою (Hoking, 2019). І це є риси новітнього синтезу знання та пізнання. Існувала й низка вчених, мислителів філософів, які дуже високо й позитивно оцінювали спадщину Піфагора. Це, наприклад, О.П. Блаватська, В. Я. Брюсов, К. М. Віланд, Й. В. Гете, П. С. Марешаль, Б. Рассел, М. К. Реріх, Дж. Паїзієлло, П. Юркевич та ін. Однак ще й сьогодні Піфагор не посідає чільне місце в історії філософії.

Як було зауважено вище, у зарубіжних підручниках Піфагору присвячено кілька рядків (у кращому разі, кілька сторінок). Не є винятком і вітчизняні підручники та навчальні посібники. На жаль, ще й сьогодні історики філософії перебувають під гіпнозом помилкових тверджень сучасників мислителя, переданих як естафету нашому сьогоденню. Очевидно, уже час усвідомити, що Піфагор був геніальним античним філософом, мислителем і мудрецем, який започаткував європейську науку та філософію.

Попри те, що ціла низка античних авторів (Геродот, Платон, Арістотель, Софокл, Секст, Емпірик та ін.) згадують про Піфагора, як про історичну постать, більш значні твори (біографічні) про Піфагора з'являються лише в III-IV ст. н.е. Їх автори: Діоген Лаертський, Порфірій, Ямвліх – писали про Піфагора, зібравши спогади про нього, згадки, фрагменти філософських і наукових праць, та спробували презентувати особистість мудреця та його творчий доробок. Правда, є невелика «дрібниця»: це робилося більше ніж через сім століть після завершення життя мудреця. З поправкою на цю обставину, уявлення про Піфагора в цих авторів досить таки різне. Ілюстрацією може бути й те, що до нас дійшло понад 25 скульптурних і портретних зображень Мислителя, виконаних в період від VI ст. до н.е. до XVIII ст. н.е., які є абсолютно не подібними.

Як у письмових, так і в художніх джерелах невелика різниця у змалюванні особистості мислителя. Після Діогена Лаертського найбільш повно представлено мислителя у французькому виданні «Піфагорові закони і моральні правила», яке вийшло 1808 року, у творах П. Г. Редькіна, опублікованих у другій половині XIX ст., В. С. Нарсесянца (1979 р.), С. В. Пролєєва (2001 р.) та зібраному, впорядкованому А. К. Шапошніковим матеріалі, виданому 2001 року окремою книгою «Піфагор. Золотий канон. Фігури езотерики» (Pifagor, & Epiktet, 2000; Pifagor, 2001), Редкін (Redkin, 1889).

З огляду на вище зазначене, найімовірніше, що Піфагор народився в сім'ї вихідця з малої Азії (фінікійця або сірійця) Мнесарха та Партеніди між 570 і 580 р. до н.е. Коли Піфагорові виповнилося три роки, його ім'я внесли до списку громадян о. Самос. Дещо пізніше Гермодамант став навчати його граматики, поезики та риторики,

письму, читанню, правильній мові, декламації, складання поезії.

У Форхедіда Сіросського Піфагор вчився діалектики, фізики, теогонії. Батько Мнесарх, виїжджаючи у справах, зокрема до Фінікії, Італії, континентальної Греції, брав із собою Піфагора. У підлітковому та юнацькому віці Піфагор був посвячений в містерії Пана, Ерота, Психеї, Орфея, таїнства кабейрів, куретів. Коли Піфагорові виповнилося 20 років, він перебрався до м. Мілет (на побережжі Малої Азії за декілька десятків кілометрів від о. Самос). Недовго навчався в одного з семи грецьких мудреців Фалеса (Талеса), але тривалий час був учнем іншого видатного мілетського філософа – Анаксимандра; був він і на бесідах з третім знаменитим мілетцем – Анаксіменом. Коли Мілет постав перед загрозою перської навали, Піфагор відплив у Фінікію (зараз територія Лівану) в м. Сідон. Тут Піфагор вивчив фінікійську арифметику й теорію чисел, пройшов посвяту в містерії Сіда, Мелькарта й Астреї. Пробувши у Фінікії та Сирії сім років, Піфагор відплив у Єгипет, де він пройшов навчання та посвяту в єгипетські жерці в Геліополі, Мемфісі, Діостолі. Завдяки цьому він засвоїв астрономічну практику спостережень за зоряним небом, астрологічні обрахунки, основи езотерики, єгипетської теології та теософії. Єгипетський період Піфагора тривав 20 років. Він закінчився полонем під час захоплення Єгипту перським царем Камбізом. Завойовники розграбували храм Афіни в м. Саїс, узявши в полон жерців і служителів храму разом із Піфагором, та пригнали їх у Вавилон. Там його віддали жерцям храму Бела-Мардука. Жерці, маги й астрологи цього міста визнали вченість і посвяту Піфагора й охоче ділилися з ним знаннями. Саме тут мислитель осягнув халдейську мудрість, астрономію, астрологію, магію. Піфагор відвідав також в Персії пророка й фундатора нової релігії Заратустру (Зороастра), який роз'яснив Піфагору своє дуалістичне бачення світу, буття всього сущого. Можна стверджувати, що у халдеїв Піфагор розвинув свої знання про числа й музику, засвоїв вчення про природу богів. З Месопотамії Піфагор мандрує до Індії, де впродовж кількох років вивчає мудрість брахманів і знайомиться з початками буддизму. Після Індії Піфагор повертається до Єгипту в Фіванське святилище. Там він освоює науку окультних чисел (Blavatskaia, 2003). Пізніше Піфагор у віці 46 років (за іншими даними – 50 років) повертається на батьківщину – о. Самос, тобто через 26 (чи 30) років після від'їзду. Його прийняла громада острова й він повернувся до батьківської оселі, де залишилася лише старенька немічна мати. Мудрість, колосальні знання, як і постава мислителя, викликали захоплення у земляків. І вони з радістю доручили йому навчати юнацтво.

Давні автори стверджують, що самосці були тугі на науку і важко сприймали (а часом і не сприймали) те, чому їх вчив мудрець.

На батьківщині Піфагор, як зміг, виправив порядок принесення жертв богам, завівши правило принесення безкровних жертв. Він, за дорученням общини та її органів, удосконалював чинні закони. З метою запозичення досвіду, побував на о. Крит, де вивчав досконалість законів, розроблених ще царем Міносом. Також знайомився Піфагор із законодавством Лакедемона (Спарти) та розшукував забуте законодавство на о. Самос. З часом він опанував новий вид мистецтва – мистецтво законотворче (Pifagor, 2001). Після критської поїздки Піфагор одружився з критянкою Теано, дочкою Піфонакта, яка стала не лише матір'ю його п'ятьох дітей, але й старанною ученицею мислителя, філософом, його послідовницею, автором філософських творів й охоронцем спадщини Піфагора.

Співгромадяни-самосці немилосердно експлуатували Піфагора: він вчив їх та приїжджих майже зі всієї Греції молодих людей, змушений був брати участь у всіх громадських заходах. Невдовзі перські сатрапи надумали повернути на о. Самос братів колишнього тирана Полікрата, через якого Піфагор в ранній юності змушений був покинути о. Самос. Мислитель передбачав, що самосців чекає суворая тиранія, тому покинув батьківщину й переїхав до Великої Греції (південь Італії). По дорозі він ще побував на о. Крит і Дельфах, висадився в м. Сибарісі, а пізніше перебрався до м. Кротон. З цим містом-полісом пов'язаний найважливіший період життя мудреця. Філософ виявив, що багато міст у Великій Греції перебуває в рабстві одне в одного. Своїми мудрими порадами скерував громадян одних міст до повернення свободи іншим, допоміг прийняти «правильні» закони, усунути розбрат, примирив еліту. Він діяв відповідно до запроваджуваного ним же правила, за яким необхідно будь-яким способом уникати та відсікати вогнем, залізом й іншими засобами від тіла хворобу, від душі – невігластво, від шлунку – надуживання, від міста – смуту, від дому – «різномисліє», від усього загалом – надмірність (Pifagor, & Eriktet, 2000).

У м. Кротоні Піфагор поступово отримав авторитет. Він виступав перед громадянами. Організував школу для молоді (яка була попередницею платонівської Академії та аристотелівського Лікею). Створив етико-езотеричне товариство з високоморальних людей, яких набралось понад шестисот осіб (жінок і чоловіків). Членство в общині було пов'язане з постійним навчанням, жорстким регламентом, вегетаріанством, спільністю майна, участю в спільних церемоніях і ритуалах. Щоб стати піфагорійцем, слід було пройти серйозний відбір, три роки бути послушником, згодом

протягом п'яти років бути молодшим учнем, слухаючи лекції Піфагора за шторою та дотримуючись обітниць мовчання. Лише після цих суворих випробувань можна було стати повноцінним учнем мислителя. Крім дотримання жорстких правил співжиття й поведінки, учні засвоювали такі науки, як філософію, арифметику, геометрію, астрономію, фізику, музику, гармонію. Більшість називалася слухачами або акусматиками. Найуспішніші учні називалися математиками. Піфагор ознайомлював учнів із всесвітніми законами, геліоцентричною сонячною системою, кулеподібністю Землі, рухом небесних тіл, із процесом затемнення одних небесних тіл іншими, відхиленням від правильного руху. Він першим вжив для позначення небесних тіл (зокрема з Землею) термін «космос», що раніше позначав порядок. Він також запровадив термін «філософія», який трактувався, як любомудріє, любов до мудрості, і називав себе не мудрецем (софістом), а філософом. Математику Піфагор із засобу забезпечення торгових операцій чи будівництва підняв не тільки до рівня теорії та філософії, але й езотерики, гармонії, астрології. Це випереджало час настільки, що навіть найвеличніші науковці античності не зрозуміли чи не хотіли зрозуміти трактування математики Піфагором, про що зазначалося вже вище. Не лише математичні відкриття Піфагора чинні по сьогодні. Він же розробив теорію гармонії та започаткував музикознавство. Його відкриття в цих сферах є значущими й нині.

Не менш важливим є досягнення Піфагора у сфері етики, політики й державознавства. Ідеї порядку та гармонії були застосовані до суспільного устрою й державного управління. Серед учнів Піфагора були найвидатніші діячі Великої Греції, знамениті політики й державники. Вони покращили політичну ситуацію на Сицилії та в Італії, запроваджували новели до політичного життя всієї Еллади. Через своїх учнів Піфагор сприяв установленню законності, правопорядку, громадського спокою в полісах, запровадженню нової етики – етики всезагальної любові. Учнями Піфагора були також і правителі та люди від влади у так званих «варварських» країнах: Леуканії, Мессапії, Пікені, Римі, Тірренії, Карфагені тощо.

У межах самої піфагорійської общини (своєрідного ордену) була створена Рада трьохсот – науковий, політичний і релігійний орган, який регулював життя не лише піфагорійської общини, але й забезпечував контакти з піфагорійцями в інших полісах. Результати діяльності піфагорійців у соціальній сфері були дивовижні: піднявся матеріальний рівень громадян і полісів, припинилися грабежі й війни, зменшилася злочинність, зріс рівень моральності. Така ера гармонії та щастя тривала майже три десятиліття.

А далі трапилася катастрофа. У Кротоні виходець з місцевої родової аристократії Кілон, якому Піфагор відмовив у прийнятті в піфагорійську общину, тривалий час підбурював громадян проти Піфагора й піфагорійців. Спільно зі своїми прибічниками, відстеживши, коли піфагорійці обговорювали державні справи в будинку олімпійського чемпіона і, можливо, зятя Піфагора Мілона, підпалили будинок зі всіх сторін так, що з кількох десятків присутніх уціліло лише двоє: Архіпп і Лісід (за іншими даними – Філолай та Лізіс). Надалі, як ланцюгова реакція почалося переслідування й фізичне нищення піфагорійців по всій Великій і Малій Греції. Нищилися філіали піфагорійської школи, учні та вчителі. Подальша доля самого Піфагора в цій ситуації незрозуміла. За одними відомостями, він згорів в домі Мілона, за іншими – був у цей час у свого хворого вчителя Феркіда на о. Демос, ще за іншими – він помер ще до цієї трагічної події. Зовсім легендарним є опис життя мудреця в м. Метапонті впродовж двох десятиліть після трагічних подій в м. Кротоні. Отже, час смерті мудреця теж достеменно невідомий. Версія, що мислитель помер 477 р. до н.е., коли йому було понад сто років, малоімовірна. У багатьох джерелах зазначено, що він прожив 90 років і помер на початку V ст. до н.е. Є думка, що найтрагічнішим для піфагорійців був 499 р. до н.е., коли в багатьох полісах сталися заворушення й підбурювання, переслідування відомих співгромадян, убивства, міжусобиці, смута. Показовим є те, що ніхто з правителів чи громад полісів не осудив переслідування піфагорійців, не став на їх захист, не підтримав їх у таку тяжку хвилину. Причини такого стану є дивними, загадковими та малозрозумілими. Очевидно, вчення Піфагора було передчасне, занадто універсальне й велике, а практика піфагорійців як високих інтелектуалів не викликала, крім заздрощів і роздратування, навіть порозуміння й поваги. Курс Піфагора на підготовку «аристократів духу», інтелігентів й інтелектуалів, які завдяки своїм розумовим здібностям, знанням, моральності мають право на владу, не подобався в тогочасних еллінських полісах нікому. (А коли й кому, в який період і де це подобалось?!). Можна погодитися з Б. М. Чумаченко щодо того, що еллін античної доби не був особистістю; у громаді полісу не було соціального відчуження, анонімності, відособленості. Характерними особливостями полісу були паразитизм демосу, неповага до праці, презирливе ставлення до творця, неавтономність особистості, її нівелювання та конформізм. Полісна свідомість елліна прикута до соціальності та політики, і поліс – її фундамент, життєвий корінь, якір спасіння. Така абсолютність соціуму та метафізична неавтономність особистості пов'язана з особистою свободою члена полісу. Він мав не лише політичні права, але й обов'язок брати участь у всіх громадських справах, виконувати за жеребом чи обранням функцію магістрата (безоплатно),

підтримувати поліс матеріально, фізично (коли йшлося про війну), брати участь у всьому, що відбувалося в полісі. Ця полісна демократія (походженням з Афін) відкидала аристократію (евпатридів) за походженням і культивувала середнього (чи «сірого») громадянина полісу. Бути як всі, не висовуватись, не мудрагельствовать, бути середняком (Chumachenko, 2003). І це один з парадоксів античних еллінів: філософів вони терпіли, як терплять вуличних клоунів, до них не прислухалися, часом продавали їх в рабство, піддавали остракізму (вигнанню) чи навіть засуджували на смерть (як Сократа), чи на забуття (як Піфагора). То чому ж антична Еллада народила світу неймовірно плеяду мудреців, філософів, вчених, митців, літераторів? Може, тому, що світ взагалі парадоксальний? Чи тому, що було модним, потребою, правилом «доброго тону» пройти вишкіл на Сході (Солон, Піфагор, Платон, Демокріт та ін.) і донести східну мудрість (удосконалену, творчо перероблену) до Еллади, а згодом і до Риму.

Піфагорові, його вченню присвячували мало уваги як у філософії, так і в галузевих науках. Започатковане 2,5 тисячі років тому спотворення його вчення існує і сьогодні. Але в умовах новітнього синтезу знання, цілісне, універсальне знання знову є актуальним.

У комплексі або колосальній системі знання про все, у Піфагора важливе місце посідає вчення про державу. Воно не є проекцією патріархального устрою чи взяття за взірць сім'ї як суспільної інституції в еллінів. Передумовою суспільної та державної організації є етика. Мислитель наголошував, що дружнє ставлення всіх до всіх є підґрунтям суспільного блага: тиранія, несправедливість, користоловство й випадкові зиски не варті нічого. Як прихильник аристократичної форми правління, філософ зазначав, що нерозумно акцентувати на думці більшості; судити дано небагатьом, лише людям посвяченим і знаючим. У боротьбі за владу треба діяти так, як переможці з бігу: вони не роблять шкоди суперникам, а прагнуть досягти перемоги особисто. Мислитель стверджував, що жива істота (зокрема людина) за своєю природою зухвала й різноманітна у своїх поривах, прихильностях та інших пристрастях. Тому жива істота потребує влади й управління над собою тих, хто вищий за розумом і порядком. Справедливість між людьми існуватиме завдяки почуттю спорідненості з людьми, відчуження ж і зневага до неї породжуватиме несправедливість.

Починаючи від Лікурґа, елліни усвідомлювали, на відміну від Сходу, де людина є матерією держави, що у Греції вона (людина) має значення як орган і гармонійна її частина. Для грека держава є людиною великих розмірів, у якій поєднано дії окремих людей.

Дослідники еллінської держави бачили дві моделі її розвитку: афінську (іонійську) та дорійську (спартанську). У першій моделі національний (чи швидше регіональний) інтерес полісу часто приносився в жертву універсальному, пов'язаному з благом, незалежністю, потребами всієї Еллади. Це ми спостерігаємо в часи іноземної інвазії чи фінансуванні розбудови храмів, театрів і пам'ятників в Афінах. Друга модель пов'язана зі Спартою, де впродовж століть панувала монархія та домінував національний (спартанський) інтерес. Лише за часів загрози втрати державності від Персії, Македонії чи Риму Спарта могла знаходити компроміс інтересів з Афінами та іншими полісами. Тому навряд чи можна погодитися з думкою Памфіла Юркевича про те, що Піфагор в трактуванні держави тяжів до доричної моделі, маючи за взірць Спарту й Крит (Yurkevych, 1999).

Піфагор з молодих літ був противником тиранії. Уже в зрілі роки він знаходив порозуміння з монархічними зверхниками Великої чи Малої Греції. Його учні посідали часом найвищі місця в полісах. Але сам мислитель мав за ідеал державну форму, близьку до аристократичної республіки. Здається, що це є ідеальна форма облаштування держави (пам'ятаймо про піфагорійську «аристократію духа», а не про аристократію за народженням чи плутократичну аристократію). Хоча має право на існування й інша думка. Так, Г. В. Ф. Гегель вказує, що піфагорійська община (союз), створена Піфагором, нагадує організацію єгипетських жерців (Hehel, 1993). Тому, можливо, він і готував у своїй школі таких «жерців», тим паче, що спосіб життя піфагорійської общини дуже нагадував жрецьку общину в єгипетському чи мессопотамському храмі.

Піфагорійська школа та піфагорійське вчення в різних місцях Еллади проіснували щонайменше два століття. Як окреслює Г. В. Ф. Гегель у цитованій роботі, елліни відзначалися жвавістю, балакучістю, навіть схильністю до базікання (тобто, суто екстравертивний тип поведінки). І вимога п'ятирічного мовчання в піфагорійській школі було дуже серйозним випробуванням. Та й з огляду на те, що піфагорійська школа була першим навчальним закладом в еллінів, вимога до поведінки учнів, стиль викладання, навчальні дисципліни – усе це було новим в Елладі. З одного боку, до піфагорійської школи прагнули учні зі всієї Греції (та й не тільки). Мотивом їх приходу було бажання отримати універсальні знання, які ніде інде вони отримати не змогли б. З іншого боку, піфагорійська община жодним чином не перебувала у зв'язку з грецьким державним, суспільним і релігійним життям. У Єгипті, Індії, Вавилоні, Халдеї, Персії винятковість жрецької касты та її вплив на державне, суспільне та релігійне життя вважалися нормою.

Свобода, рівність і зрівнялівка античного еллінського поліса були несумісні з закритістю, вибраністю, елітарністю та всезнайністю піфагорійської общини (Hehel, 1993). Хоча є ще один цікавий еллінський феномен. У них процвітало те, що ми називаємо плагіатом. Звинувачували в цьому й Піфагора. Так, молодший його сучасник, знаменитий, але скандальний Геракліт з Ефеса (за твердженням Діогена Лаерського) зазначав, що у творах, які залишив по собі Піфагор, є запозичене з усього світу, яке він видавав за власну мудрість, що є шахрайством і дурнописанням (Laertskii, 1979). Звичайно, Піфагор «набирався мудрості» упродовж трьох десятиліть, і не був першотворцем чи винахідником усього знання, яке входить до його системи (системи знання Піфагора). Але він синтезував цей величезний обсяг знань і створив унікальну універсальну, цілісну систему знань, чого не робив ніхто ні до нього, ні після нього. Піфагорійське вчення суттєво вплинуло на філософські системи Платона, Арістотеля, Сенеку, Ісократу, Порфірія, і, напевно, на вказаного вище «критика» Гералікта тощо. Отже, і тут спрацьовувала елементарна людська заздрість: те, що вдавалося осмислити й зрозуміти, часто використовувалось, іноді навіть без посилань, інше критикувалось, таврувалось, відхилялось. За 2,5 тис. років було лише декілька спроб піднятися до розуміння всієї універсальної системи знання Піфагора. З огляду на сучасні обставини, зокрема новітній синтез знання, творча спадщина мислителя ще чекає на свого дослідника (і дослідника-універсаліста, синтетика й цілісника).

Наукова новизна

Уперше вчення і світогляд Піфагора окреслено як цілісну систему (а не як певну «мозаїку»), у якій нерозривно представлені державницькі та політичні погляди мислителя. Вітчизняні та зарубіжні науковці обходять постать Піфагора та його вчення або згадують кількома реченнями (іноді – на кількох сторінках). Винятком можна вважати монографію та наукові статті професора Сергія Меленка.

Висновки

Історія філософії, історія філософії права та історія європейської науки була б неповною, коли б мудрець, мислитель і філософ Піфагор не був в них належно представлений. Він створив цілісне, універсальне вчення про все, здійснивши синтез східної мудрості та раціоналістичного західного вчення, яке тільки-но зароджувалося. Піфагор започаткував десятки нових галузей знання, які пізніше зросли до рівня самостійних наук. Рівень мудрості Піфагора сягає рівня пророків і фундаторів нових релігій: Заратустри,

Джінні Махавіри, Кун Фу Цзи, Лао Цзи, Гермеса, Трисмегіста, юдейських пророків. З джерела піфагорійського вчення отримували знання Анаксагор, Платон, Емпідокл, Арістотель, Демокріт та багато інших, хоч не всі зізнавались у цьому.

Попри всю багатоманітність, учення Піфагора є цілісним. І в цій цілісності окремими гранями є погляди та міркування про державу й політику. Власне, саме в цих аспектах Піфагор випередив свій час на цілі тисячоліття. Лише тепер, на початку XXI століття, з огляду на всезагальний синтез знання, учення про державу й політику набуває нового змісту і нової форми.

На противагу міркуванням Ніколо Макіавеллі, політика мусить стати етичною. Аморальна чи внутрішня, зовнішня політика вже поступово зникають. Матеріалістичне розуміння держави, трактування її як засобу організації політичної влади, головного інституту політичної системи, бачення її в ліберальній доктрині як «сторожового пса» економіки й власності, вищої інституції

соціальних послуг – це фрагментарні її характеристики. Держава, за Піфагором, мала б за взірця її облаштування мати піфагорійську гетерію (общину), яка була б одночасно соціальною, релігійною, політичною, науково-філософською та езотеричною організацією, яка ґрунтувалась би на дружбі й всезагальній любові. Остання вимога, яка на 500 років випередила християнське вчення про божественну суть любові, сьогодні знову є актуальною. І, можливо, завдяки подвижницькій діяльності світлої пам'яті Папи Івана Павла другого. Взаємини між людьми, народами, націями та державами з одного боку, і людства й Природи – з іншого, мають бути такими, у яких панували б відносини всезагальної любові, оскільки в іншому випадку наша цивілізація зазнає краху. Сподіваюся, що ідеї Піфагора та Ісуса з Назарета домінуватимуть, і людство перейде сьогоднішню кризу свого розвитку, зважаючи на їх учення.

REFERENCES

- Aristotel (1976). *Sochineniia v 4 tomakh [Works in 4 volumes]*. (Vol. 1). Moscow: Mysl [in Russian].
- Blavatskaia, E. (2003). *Taynaia doktrina: Ezotericheskoe uchenie [The Secret Doctrine: Esoteric Doctrine]*. (Vols. 1-2). (Trans). Moscow: AST [in Russian].
- Budko, V.V. (2005). *Philosofiiia nauki [Philosophy of science]*. Kharkov: Konsum [in Russian].
- Chumachenko, B.M. (2003). *Vstup do kulturolohii antychnosti. Starodavnna Hretsiiia [Entrance to the cultural studies of antiquity. Ancient Greek]*. Kyiv: Akademia [in Ukrainian].
- Hehel, H.V.F. (1993). *Lektsii po filosofii prava [Lectures on the History of Philosophy]*. (Vol. 1). SPb.: Nauka [in Russian].
- Hoking, S. (2019). *Teoria vsoho [Theory of everything]*. Kharkiv: Klub simeinoho dozvilli. doi: 10.11.19/1.48.65548 [in Ukrainian].
- Kaufman, A. (1997). *Rechtphilosophis*. München: C.H. Beck'sche Velagsbuchhandlung.
- Kerferd, G.B. (2009). What can we Know of Pythagoras? C.J. de Vogel: Pythagoras and Early Pythagoreanism: an interpretation of neglected evidence of the philosopher Pythagoras. *The Classical Review*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/S0009840X0032755X>.
- Laertskii, D. (1979). *O znizni, ucheniiaxh i izrecheniiaxh znamenitnykh filosofov [On the life, teachings and sayings of famous philosophers]*. Moscow: Mysl [in Russian].
- Lebedev, A.V. (Ed.). (1989). *Fragmenty rannikh grecheskikh filosofov [Fragments of early Greek philosophers]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- MacRis, C. (2013). Pythagoras. *The History of Western Philosophy of Religion*. G. Oppy (Ed.). London: Acumen Publishing. doi: <https://doi.org/10.1017/UPO9781844654635.003>.
- O'Meara, D.J. (2004). *Pythagoras Revived: Mathematics and Philosophy in Late Antiquity*. Oxford: Oxford Scholarship Online. Retrieved from <https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198239130.001.0001/acprof-9780198239130>. doi: 10.1093/0198239130.001.0001.
- Ovchinnikov, N.F. (1988). *Tendentsia k edinstvu nauki [Tendency to the unity of science]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Pifagor (2001). *Zolotoy kanon. Figury ezoteriki [Golden canon. Esoteric figures]*. Moscow: EKSMO-Press [in Russian].
- Pifagor, & Epiktet (2000). *Pifagotovy zakony i нравstvennye pravila. Aphorizmy etiketa [Pythagorean laws and moral rules. Aphorisms etiquette]*. Moscow: Olma-Press; SPb.: Neva; Skriptorium [in Russian].
- Popkin, R.H., & Stroll, A. (1994). *Filozofia*. Poznan: Zysa i S-ra Wudawnictwo.
- Radbruch, G. (1999). *Rechtphilosophie*. Heidelberg: C.F. Müller.
- Redkin, P.G. (1889). *Iz lektsiy po istorii filosofii prava v sviazi s istoriey filosofii voobshche [From lectures on the history of philosophy of law in connection with the history of philosophy in general]*. (Vols. 1-7). SPb.: M.M. Stasiulevich [in Russian].
- Sider, D., & Obbink, D. (Ed.). (2013). *Doctrine and Doxography. Studies on Heraclitus and Pythagoras*. Berlin: De Gruyter. doi: <https://doi.org/10.1515/9783110331370>.
- Slipro, T. (2009). *Sy Zarys etuki ogolney*. Krakow: Wudawnictwo Wam.
- Vernadskiy, V. (2004). Naukova dumka yak planetarne yavlyshche [Scientific thought as a planetary phenomenon]. *Ukrainskyi kulturolohichnyi almanakh, Ukrainian culturological almanac*, 57-58, 824 [in Ukrainian].
- Yurkevych, P. (1999). *Istoriia filosofii prava. Filosofiiia prava i filosofskiy shchodennyk [History of Philosophy of Law. Philosophy of Law and Philosophical Schodennik]*. Kyiv: Ukr. svit [in Ukrainian].
- Zhmud, L. (2018). What is Pythagorean in the Pseudo-Pythagorean Literature? *Philologus*, 163(1), 72-94. doi: <https://doi.org/10.1515/phil-2018-0003>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аристотель. Сочинения в четырех томах. М. : Мысль, 1976. Т. 1. 550 с.
- Блаватская Е. Тайная доктрина: Эзотерическое учение : в 2 кн. / пер. с англ. М. : АСТ, 2003. Кн. 1. 397 с.
- Будко В. В. Философия науки : учеб. пособие. Харьков : Консум, 2005. 268 с.
- Чумаченко Б. М. Вступ до культурології античності. Стародавня Греція : навч. посіб. Київ : Академія, 2003. 100 с.
- Гегель Г. В. Ф. Лекции по истории философии. СПб. : Наука, 1993. Кн. 1. 350 с.
- Гокін' С. Теорія всього : зб. лекцій. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 160 с. doi: <http://doi.org/10.11.19/1.48.65548>.
- Kaufman A. *Rechtphilosophie*. München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997. 365 p.
- Kerferd G. B. What can we Know of Pythagoras? C. J. de Vogel: Pythagoras and Early Pythagoreanism: an interpretation of neglected evidence of the philosopher Pythagoras. P. 323 ; 6 plates. Assen : Van Gorcum, 1966. Cloth, fl. 28.50. *The Classical Review*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. doi: <https://doi.org/10.1017/S0009840X0032755X>.
- Лазртский Д. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. М. : Мысль, 1979. 620 с.
- Фрагменты ранних греческих философов / под ред. А. В. Лебедев. М. : Наука, 1989. Ч. I. 576 с.
- MacRis C. Pythagoras. *The History of Western Philosophy of Religion* / Ed. By G. Oppy. London : Acumen Publishing, 2013. P. 23–40. doi: <https://doi.org/10.1017/UPO9781844654635.003>.
- O'Meara D. J. Pythagoras Revived: Mathematics and Philosophy in Late Antiquity. Oxford : Oxford Scholarship Online, 2004. URL: <https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198239130.001.0001/acprof-9780198239130>. doi: 10.1093/0198239130.001.0001.
- Овчинников Н. Ф. Тенденция к единству науки. М. : Наука, 1988. 272 с.
- Пифагор. Золотой канон. Фигуры эзотерики. М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. 448 с.
- Пифагор, Эпиктет. Пифагоровы законы и нравственные правила. Афоризмы этикета. М. : Олма-Пресс ; СПб. : Нева ; Скриптириум, 2000. 384 с.
- Popkin R. H., Stroll A. *Filozofia*. Poznan : Zysa i S-ra Wudawnictwo, 1994. 528 p.
- Radbruch G. *Rechtsphilosophie*. Heidelberg : C. F. Müller, 1999. 278 p.
- Редкин П. Г. Из лекций по истории философии права в связи с историей философии вообще : в 7 т. СПб. : М. М. Стасюлевич, 1889. Т. 2. 403 с.
- Doctrine and Doxography. Studies on Heraclitus and Pythagoras / Ed. By D. Sider, D. Obbink. Berlin : De Gruyter, 2013. 349 p. doi: <https://doi.org/10.1515/9783110331370>.
- Slipro T. *Sy Zarys etuki ogolney*. Krakow : Wudawnictwo Wam, 2009. 455 p.
- Вернадський В. Наукова думка як планетарне явище. *Український культурологічний альманах*. 2004. Вип. 57–58. 824 с.
- Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник. Київ : Укр. світ, 1999. 756 с.
- Zhmud L. What is Pythagorean in the Pseudo-Pythagorean Literature? *Philologus*. 2018. Vol. 163. Issue 1. P. 72–94. doi: <https://doi.org/10.1515/phil-2018-0003>.

Стаття надійшла до редколегії 19.02.2020

Kostytskiy M. – Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>

State and Political Views in the Universalist System of Pythagoras' Worldview

The purpose of this article is to introduce (or return) into scientific circulation information about the forgotten universal ancient thinker, philosopher and sage – Pythagoras. He was the originator of European philosophy, science, culturology, musicology, and others. In the holistic teaching of the thinker it is necessary to highlight the state and political views that served as the basis for their development by other ancient philosophers and sages. The methodological basis of the content of this article is mathematical and logical methodology (see my articles in the journals «Philosophical and methodological problems of law» № 1–2 for 2013 and № 1 for 2014, «Legal psychology and pedagogy» № 1 (15) for 2014). The scientific novelty is that the author for the first time sees the teachings and worldview of Pythagoras as a whole (not even a mosaic) in which the statesmanship and political views of the thinker are inextricably represented. Domestic and foreign scholars ignore the figure of Pythagoras and his teachings in silence or in a few sentences (sometimes pages). An exception is the monograph and scientific articles of my student Professor Serhiy Melenko. Conclusions: I believe that the legacy of Pythagoras should be studied holistically (or at least comprehensively) and return this name to the history of philosophy, the history of philosophy of law, the history of science in general.

Keywords: Pythagoras; pythagorean community; acoumatics; mathematics; cosmology; soul; pythagorean ethics; state; political system.